

הרב מאיר רויז

מחבר ספר מנחת מאיר

ברוקלין נוא יארק

בענין קביעת החודש על פי החשבון בזמן הזה (א)**תוכן הענינים:**

ענין א: מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם מצות אם קידוש החודש ועיבור שנים הן מצוה אחת או שתי מצוות.

א. מביא דברי הרמב"ם בספר המצוות שמונה קידוש החודש ועיבור השנה למצוה אחת, והרמב"ן, על פי דברי הלכות גדולות, חולק ומחשיבן לשתי מצוות נפרדות. ב. מבאר המחלוקת על פי דברי ספר החינוך, שנחלקו אם לשתי המצוות כוונה אחת או לא.

ענין ב: ביאור שיטת הרמב"ם בענין התנאים הנצרכים לקדש החודש על פי הראיה.

א. מביא תנאי הרמב"ם לקידוש החודש על פי הראיה, על ידי בית דין הגדול ובארץ ישראל, והשגת הרמב"ן שכבר בטלה בית הגדול ועדיין קידשו על פי הראיה. ב. מביא יישובי האחרונים בדעת הרמב"ם.

ענין ג: ביאור שיטת הרמב"ם בענין התנאים הנצרכים לקדש החודש על פי החשבון בזמן הזה.

א. מביא תנאי הרמב"ם לקידוש החודש על פי החשבון בזמן הזה, שיהיה על ידי בית דין הגדול ובארץ ישראל, או בחוצה לארץ על ידי דיינים שהוסמכו בארץ ישראל, והשגת הרמב"ן שבזמננו בטלו סמוכין. ב. מהר"י בירב מיישב דעת הרמב"ם לשיטתו שיכולים להסמך בזמן הזה והיו כסמוכין לענין זה, והרלב"ח מבאר שאחר שבית הגדול קבעו החשבון, הוי חושבנא בעלמא ואין צריך סמוכין. ג. לביאור הרלב"ח, הטעם שצריך סמוכין בארץ ישראל היבא שמקדשים בחוץ לארץ, כדי שיחשב שנתקדש בארץ ישראל ויתקיים כי מציון וגו'. ד. מביא דברי החתם סופר שמבאר כדברי הרלב"ח, והנפש חיה מבאר כדברי מהר"י בירב, והאבני נזר דוחה דברי הנפש חיה ומבאר שבזמן הזה כבר קידשוהו שמים, ודוחה דבריו.

ענין ד: מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין אם בזמן הזה אנו מקדשים החדשים על פי חשבון או שנתקדשו מראש על ידי רבי הלל הנשיא.

א. מביא מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן, אם אנו מקדשים החדשים בזמן הזה על פי החשבון, או שרבי הלל הנשיא קידש מראש כל החדשים עד ביאת הגואל. ב. מבאר מחלוקתן על פי מה שיש לפרש שני פירושים בדברי הספרא אם אפשר לקדש החודש שלא בזמנו שיתקדש החודש בימים שבהם ראוי לחול, ומבאר להרמב"ן שמעיקר הדין אפשר לעבר השנה קודם זמנו. ג. ביאור נוסף במחלוקתן, שנחלקו אם עיקר המצוה היא קידוש על פי הראיה או על פי החשבון, ומביא דברי רבינו בחיי בזה בשם רבינו חננאל. ד. מביא מחלוקת הראשונים אם בברכת החודש יש משום קידוש החודש, ומבאר מחלוקתן. ה. מבאר לדעת הרמב"ם איך נעשה הקידוש בפועל בזמן הזה.

ענין ה': יישוב הסתירה בין דברי הגמרא במסכת סנהדרין לדברי הגמרא במסכת ברכות בענין הלימוד שאין מקדשים חדשים אלא בארץ ישראל.

א. מביא הסתירה בדברי הגמרא והרמב"ם, אם הלימוד שאין מקדשין חדשים בחוץ לארץ הוא מהפסוק כי מציון וגו' או מלשכנו תדרשו וגו', ויישוב מהרש"א ודחיתו. ב. מביא חידוש הצ"ח שבעיבור שנה לא נאמר הדין דאתם אפילו שוגגין וכו', ומיישב לפי זה הסתירה, ודוחה דברי הצ"ח. ג. מבאר שדין זה אם נאמר אתם אפילו שוגגין וכו' בעיבור השנה, יש לומר שתלוי במחלוקת הרמב"ם והרמב"ן אם קידוש החודש ועיבור השנה מצוה אחת או לא. ד. מבאר מביא יישוב הרלב"ח על הסתירה, שמהפסוק כי מציון וגו' למדנו קידוש החודש על פי חשבון, ואילו מהפסוק לשכנו תדרשו וגו' למדנו קידוש החודש על פי הראייה.

ענין ו': ביאור מקור הדין שאפשר לקדש חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ, אם לא הניחו אחרים כמותן בארץ ישראל.

א. מביא דברי הרמב"ם, שמקורו בירושלמי, שאם לא הניחו אחרים כמותן בארץ ישראל יכולים לקדש בחוץ לארץ, וקושיית המנחת חינוך שהנביאים שקידשו בבבל היה בזמן שבטלה קדושת הארץ, ומתרץ שקידוש החודש תלוי בקדושת המקדש וירושלים שלא בטלו, ודוחה יישובו. ב. מתרץ קושיית המנחת חינוך שקידוש החודש תלוי בקדושת ארץ ישראל אבל אינו מצוה התלויה בארץ, וקדושת ארץ ישראל לא בטלה.

※

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנ"ג) וז"ל והמצוה הקנ"ג היא, שצונו יתברך לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש, והוא אמרו יתעלה (שמות יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, ובא הפירוש (ראש השנה כב). עדות זו תהא מסורה לכם, כלומר שמצוה זו אינה מסורה לכל איש ואיש וכו', אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם וזולת בית דין הגדול לבד ובארץ ישראל לבד, ולכן בטלה הראייה אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול, כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש וכו'.

ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים, אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד, אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל, או אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ כמו שעשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד (ברכות סג. יבמות קכב.), ובזה קושי גדול חזק. והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל, והם יקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן.

ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה, שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבעהו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעהו זה היום ראש חודש או יום טוב, ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה, כמו שבא בפירוש (תורת כהנים פרשת אמור פרש ט' פרק י') אלה מועדי ה' אשר תקראו אותם (ויקרא כג ב) אין לי מועדות אלא אלו, כלומר שיאמרו הם שהם מועדות, אפילו שוגגין אפילו אנוסין אפילו מוטעין כמו שבאתנו הקבלה (ראש השנה כה.). ואנחנו אמנם נחשב היום, כדי שנדע היום שקבעו הם, רצוני לומר בני ארץ ישראל, בו ראש חודש, כי במלאכה הזאת בעצמה

מונין וקובעין היום, לא בראיה, ועל קביעתם נסמוך לא על חשבוננו, אבל חשבוננו הוא לגלויי מילתא, והבין זה מאד.

ואני אוסיף לך באור. אילו אפשר דרך משל שבני ארץ ישראל יעדרו מארץ ישראל, חלילה לאל מעשות זאת כי הוא הבטיח שלא ימחה אותות האומה מכל וכל, ולא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, הנה חשבוננו זה לא יועילנו אז כלום בשום פנים, לפי שאין לנו רשות שנחשב בחוצה לארץ ונעבר שנים ונקבע חדשים אלא בתנאים הנזכרים כמו שבארנו, כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים (ישעיהו ב ג, מיכה ד ב). וכשיתבונן מי שיש לו שכל שלם לשונות התלמוד בכונה הזאת, יתבאר לו כל מה שאמרנוהו ביאור אין ספק בו וכו'.

ואמרו (דברים טז א) שמור את חדש האביב, הורה כי שנתנו ראוי שנשמור בה פרקי השנה ולכן תהיה שְׁמִישִׁית, וכבר התבארו משפטי מצוה זו כלם בשלמות בפרק ראשון מסנהדרין, ובמסכת ראש השנה, וברכות גם כן, עכ"ל הרמב"ם.

בדברי הרמב"ם אלו יש לנו לדון בכמה פנים על הדינים השונים וביאורם כפי שבאו בדבריו, ונסדרם דבר דבור על אפניו.

ענין א

מחלוקת הרמב"ם והרמב"ן בענין אם קידוש החודש ועיבור שנים הן מצוה אחת או שתי מצוות

א. דברי הרמב"ם והרמב"ן אם קידוש החודש ועיבור מצוה אחת או שתי מצוות

ראשית דבר, הנה בדברי הרמב"ם מבואר שקידוש החודש ועיבור שנים מצוה אחת היא, וכפי שפתח הרמב"ם דבריו וז"ל והמצוה הקנ"ג היא, שצונו יתברך לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש, עכ"ל, וכן בסיום דבריו מביא הרמב"ם דיני עיבור שנים.

והרמב"ן בהשגותיו כאן חולק על דברי הרמב"ם, וז"ל וכבר כתבתי כי בעל ההלכות ישים קידוש החדש בראיה או בחשבון מצוה אחת (אות עד), וישם עבור השנה בתוספת חדש מצוה אחרת (אות עה), והדין עמו והודעתי זה בעיקר הראשון, עכ"ל.

וכוונת הרמב"ן לשיטת בעל הלכות גדולות (הקדמה), שבמנין המצוות מונה קביעות ראשי חדשים וחישוב תקופות לשתי מצוות נפרדות. וכבר כתב הרמב"ן בהשגותיו לספר המצוות במקום אחר (שורש א', והתשובה הרביעית) שכוונת בעל הלכות גדולות במה שכתב חישוב תקופות לעיבור שנים, וז"ל שם אבל חשוב תקופות שמנה בעל ההלכות היא מצות עבור שנים על התקופה דכתיב (דברים טז א) שמור את חדש האביב וכו', וזו מצות עשה היא כמו שאמרו חכמים (מנחות לו:) השמר דעשה עשה הוא, והנה הרב [הרמב"ם] עצמו מנה מצות קנ"ג לקדש חדשים ולחשב שנים וחדשים בבית דין בלבד שנאמר (שמות יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים ראשון הוא לכם לחדשי השנה, ואמנם הרב יחשוב כל תיקוני העיבור מצות עשה אחת, אבל בעל ההלכות יעשה אותן שתיים, מנה קביעות ראשי חדשים וחשוב תקופות כלומר עבור שנים, כי אצלו החדש הזה לכם מצות עשה אחת להורות על קביעות החדש, ושמור את חדש האביב

או ושמרת את החקה הזאת למועדה מימים ימימה (שם, יג י) שמורה על עבור השנים מצות עשה אחרת, עכ"ל, ועיין שם שהאריך בזה עוד.

והרמב"ם עצמו מביא שיטת בעל הלכות גדולות במקום אחר (שורש ב') וחולק עליו, וז"ל ובזה הדרך בעצמו מנו חשוב תקופות מצוה וכו', ואילו מנה מה שהוא יותר מבואר מזה ויחשוב מה שהוא יותר ראוי למנותו, והוא כל דבר שנלמד במדה משלש עשרה מדות שהתורה נדרשת בהן, היה עולה מנין המצות לאלפים רבים, עכ"ל, והרמב"ן בהשגותיו שהבאנו בסמוך מאריך ליישב השגת הרמב"ם, עיין שם.

הנה למדנו שנחלקו הרמב"ם והרמב"ן במצות עיבור שנים, אם יש למנותו למצוה בפני עצמו או שנמנה יחד עם מצות קידוש החודש, דעת הרמב"ם שמצוה אחת היא עם מצות קידוש החודש, ואילו הרמב"ן על פי דברי בעל הלכות גדולות חולק וסובר שנמנה למצוה בפני עצמו.

ב. מבאר המחלוקת על פי דברי ספר החינוך

ופלוגתא זו מצינו ביאורה בספר החינוך (מצוה ד'), וז"ל מצות קידוש החודש, לקדש חדשים ולעבר שנים בבית דין גדול בחכמה סמוך בארץ ולקבוע מועדי השנה על פי אותו קידוש שנאמר (שמות יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים וכו'. וכן תכלול מצוה זו מצות עיבור השנה, לפי שיסוד מצות קידוש החדש כדי שיעשו ישראל מועדי השם במועדם, וכמו כן מצות עיבור השנה מזה היסוד היא, ואולם מלבד זה המקרא באו הערות בכתובי התורה יורו על מצות העיבור, והוא מה שכתוב (שם, יג י) ושמרת את החוקה הזאת למועדה, וכן (דברים טז א) שמור את חודש האביב וכו'. זה שאמרנו, הוא על דעת הרמב"ם זכרוננו לברכה, והרמב"ן זכרוננו לברכה יחשוב קידוש החודש מצוה אחת ועיבור שנים מצוה אחת, וראיותיו בספר המצות שלו, וכן בעל הלכות גם כן, עכ"ל.

הנה החינוך מבאר הטעם שהרמב"ם מנה קידוש החודש ועיבור השנה למצוה אחת, משום שלדעת הרמב"ם תכלית שתיהן אחת היא, לקבוע מועדי השנה בזמנם הראוי להם, ולכן נצטוינו לקדש החודש בכדי לקבוע מתי יחולו המועדים, ולעבר שנים בכדי שיחולו המועדים בתקופת השנה שקבעה להם התורה, ושני חלקי המצוה משלימים זה את זה.

וכן מבואר בלשון הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק א' הלכה ז') לענין קידוש החודש, שעיקרה כדי שידעו העם מתי יחולו המועדים, וז"ל מצות עשה מן התורה על בית דין שיחשבו וידעו אם יראה הירח או לא יראה ושידרשו את העדים עד שיקדשו את החדש, וישלחו ויודיעו את שאר העם באיזה יום הוא ראש חדש כדי שידעו באיזה יום הן המועדות, שנאמר (ויקרא כג ב) אשר תקראו אותם מקראי קדש, ונאמר (שמות יג י) ושמרת את החקה הזאת למועדה, עכ"ל.

ואף לענין עיבור השנים למדנו מדברי הרמב"ם שזו היא תכלית המצוה, שכתב (שם, הלכה א'), וז"ל חדשי השנה הם חדשי הלבנה, שנאמר (במדבר כח יד) עולת חדש בחדשו ונאמר (שמות יב ב) החדש הזה לכם ראש חדשים, כך אמרו חכמים הראה לו הקדוש ברוך הוא למשה במראה הנבואה דמות לבנה ואמר לו כזה ראה וקדש, והשנים שאנו מחשבים הם שני החמה שנאמר (דברים טז א) שמור את חודש האביב, עכ"ל. ובעין זה כתב בקיצור בספר המצוות (מצוה קנ"ג) המובא בריש דברינו, וז"ל ואמרו שמור את חודש האביב, הורה כי שְׁנֵתָנו ראוי שנשמור בה פרקי השנה ולכן תהיה שְׁמִישִׁית, עכ"ל.

ביאור דבריו, שהטעם שמעברין השנה הוא משום שהחדשים שאנו מונים הם חדשי הלבנה

שהם כ"ט ומחצה יום ועוד בחודש, ובשנה שלוש מאות וחמישים וארבעה ימים, ואילו השנים נצטוונו למנות שנת חמה ולא שנת לבנה, וכדי להשוות בין חדשי הלבנה לשנה שמשית, כלומר שנה של השמש שמנינו שלוש מאות ששים וחמישה ימים, ציוותה התורה לעבר השנים.

וטעם הדבר שאנו מחשבים שנת חמה ולא לבנה, הוא מטעם זה גופא כדי שיחולו מועדי השנה בתקופה שקבעה להם התורה, וכדברי הרמב"ם (שם, פרק ד' הלכה א') וז"ל שנה מעוברת היא שנה שמוסיפין בה חדש וכו', ומפני מה מוסיפין חדש זה מפני זמן האביב, כדי שיהא הפסח באותו זמן שנאמר (דברים טז א) שמור את חדש האביב שיהיה חדש זה בזמן האביב, ולולא הוספת החדש הזה היה הפסח בא פעמים בימות החמה ופעמים בימות הגשמים¹, עכ"ל, ועיין שם עוד.

אבל הרמב"ן חולק על כל זה, וסובר שקידוש החודש ועיבור השנה הם שתי מצוות נפרדות, מצות קידוש החודש היא לקדש החדשים בזמן, ואילו מצות עיבור שנה תכליתה כדי לקבוע תקופות השנה שיחולו בזמן שקבע להן התורה, האביב בחודש ניסן וכדומה.

ענין ב

ביאור שיטת הרמב"ם בענין התנאים הנצרכים לקדש החודש על פי הראיה

א. תנאי הרמב"ם לקידוש החודש על פי הראיה והשגת הרמב"ן

כתב הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנ"ג) בתחילת דבריו, וז"ל והמצוה הקנ"ג היא, שצונו יתברך לקדש חדשים ולחשב חדשים ושנים, וזו היא מצות קדוש החדש וכו', אבל מצוה זו לא יעשה אותה לעולם זולת בית דין הגדול לבד ובארץ ישראל לבד, ולכן בטלה הראייה אצלנו היום בהעדר בית דין הגדול, כמו שבטלה הקרבת הקרבנות בהעדר המקדש וכו', עכ"ל.

הנה מבואר לפנינו שיטת הרמב"ם שבזמן שקידשו בית דין את החודש על פי הראיה היה הקידוש מותנה בשני תנאים, הראשון, שיהא הקידוש על ידי בית דין הגדול בירושלים, דהיינו הסנהדרין, ועוד, שייעשה הקידוש בארץ ישראל דוקא².

והרמב"ן בהשגותיו שם האריך להשיג על הרמב"ם ונביא בזה עיקרי דבריו, וז"ל אמר הכותב, ידעתי כי שכלי איננו שלם ובריא בתלמוד, ועם כל זה אינני חושד אותו להיות חולה או בלתי שלם בדבר הזה, שמן הידוע כי קדוש החדש ועיבור שנה צריכין מומחין, כלומר בית דין שנשמכו בארץ הסמיכה הידועה בתלמוד איש מאיש עד משה רבינו, וכמו שאמרו בגמרא [בבא] בתרא (קכא.) מועדי ה' צריכין מומחין והפרת נדרים אינה צריכה מומחין וכו', ודבר גלוי הוא שהיום מכמה שנים בטלו סמוכין מארץ ישראל ואין דנים שם אפילו דיני קנסות, כל שכן שקידשו על פי הראייה או על פי החשבון.

1 ראה לשון המבי"ט בקריט ספר (הלכות קידוש החודש פרק א') שמוסיף בזה מילין בביאור הדבר, וז"ל והשנים שאנו מחשבים הם שני החמה שנאמר (דברים טז א) שמור את חדש האביב ועשית פסח לה' אלהיך, לפיכך חייבים אנו לעשות הפסח בחדש שיש בו אביב שהוא תחלת ביטול התבואה כמו כי השעורה אביב (שמות ט לא), והוא זמן יציאת מצרים דכתיב (דברים שם) כי בחדש האביב הוציאך וגו', וכן צריכין אנו לעשות שאר המועדים בזמניהם, חג השבועות בזמן הקציר וחג הסוכות בזמן האסיף, וזה לא יתכן עד שיהיה פסח בזמן האביב, וזה האביב הוא תלוי בשנות השמש לא בשנות הלבנה, לפי שביטול התבואות והפירות אחר תקופות השמש הם הולכים, עכ"ל.

2 בתנאי זה ראה עוד להלן הערה טו.

והתיימה מן הרב, כי הוא אומר שהמצוה הזאת לא יעשה אותה לעולם אלא בית דין הגדול ובארץ ישראל בלבד ולפיכך בטלה הראיה אצלנו היום להעדר הבית דין הגדול, ואמר שבזה טעו המיניין הנקראין במזרח קראין ושוה הוא העיקר שחלקו עמהם הרבנים. והנה דבר ברור וידוע הוא שבית דין הגדול בטל מארץ ישראל ואפילו קודם החרבן, רצוני לומר שלא היה בהם דין בית דין הגדול, כמו שאמרו בראשון מעבודה זרה (ח:): ארבעים שנה עד שלא חרב הבית גלתה סנהדרי גדולה וישבה לה בחנות למאי הלכתא לומר שלא דנו דיני נפשות כיון דחזו דנפישו להו רוצחים אמרו מוטב נגלי ממקום למקום דכתיב (דברים יז י) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה' מלמד שהמקום גורם, כלומר כל זמן שסנהדרי גדולה במקומה בלשכת הגזית סנהדרי קטנה נוהגת בכל מקום ואפילו בחוץ לארץ ודינן דיני נפשות בכל מקום, אבל משגלתה סנהדרי גדולה מן המקום ההוא בטלו דיני נפשות מכל ישראל וכו', ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבית דין הגדול, ואם כן הדבר לא היו יכולין לקדש על פי הראייה מזמן הארבעים שנה קודם החרבן, וידוע הוא בכמה מקומות בגמרא (ראש השנה כ., כא., סנהדרין יב.) שהיו עושין כן [לקדש את החודש על פי הראייה] עד זמן קרוב לסתימת התלמוד, ובין בראייה בין בחשבון בזמן הרע הזה שאין בארץ ישראל סנהדרין ולא בית דין סמוכין כלל, ואין בחוצה לארץ בית דין שנשמך בארץ, לא יועיל חשבוננו שום תועלת בשום פנים כפי דברי הרב, שכבר נעדר מארץ ישראל בית דין ואין שם כלל בית דין לקדש החודש ולעבר השנה, וכן מחוצה לארץ נעדר לגמרי בית דין שנשמך בארץ וכו', ויש בכל זה שבושים גדולים.

אבל העניין שהוא שלם מכל דופי ומגופה מכל עפרורית בסוגית התלמוד בעניין הזה הוא מה שאומר, שקדוש החדש ועבור השנה אינם צריכין בית דין הגדול אלא שלשה והם מומחין וכו', הרי שני התלמודים שוים שמחשבין ומעברין את השנה בשאר בתי דינין ובכל זמן, שלא היו החכמים האלו מכלל סנהדרי גדולה, וסנהדרי גדולה כבר נתבטל דינה משעת חרבן כמו שבארנו. וזהו הדין הנהוג להם מן התורה בין קודם חרבן בין לאחר החרבן, אלא בזמן שהיה להם בית דין הגדול היה הדבר מסור להם והם היו המקדשים את החדש והמעברים את השנים, לא בית דין אחר, מפני שרשות כל ישראל נטולה מכל בית דין אחר עמהם וכו', אבל יראה לי שבזמן שביית המקדש קיים, שהיו בית דין הגדול במקומם ולהם הרשות נתונה מן הכתוב שנאמר (דברים יז י) ועשית על פי הדבר אשר יגידו לך מן המקום ההוא אשר יבחר ה', לא היה רשות לשום אדם לעבר ולקדש אלא להם או ברשותם וכו', אבל כיון שגלו ונטל כח המשפט מהם, שהמקום גורם ואין להם כח אפילו כסנהדרי קטנה לדון דיני נפשות, מאותה שעה תהיה הרשות ביד הגדול שבישראל לקדש ולעבר אפילו בחוץ לארץ, וזה דבר הגון, עכ"ל הרמב"ן, וראה אריכות דבריו בפנים.

הנה הרמב"ן מקשה על דברי הרמב"ם, איך יתכן לומר שקידוש החודש על פי הראיה הוא על ידי הסנהדרין דוקא, והלא ארבעים שנה קודם חורבן הבית כבר גלתה הסנהדרין ממקומה ושוב לא דנו דיני נפשות, ומאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבית דין הגדול כלשון הרמב"ן, ומאידיך מצינו שהיה מקדשים את החודש על פי הראיה עד קרוב לזמן סתימת התלמוד. ומכאן השגה זו, מסיק הרמב"ן שמעיקר דין קידוש החודש ועיבור שנים אין צריך כי אם בית דין של שלושה מומחים, אלא שבזמן שביית המקדש היה קיים היה דבר זה מסור לבית הגדול בירושלים, ולא היה רשות לשום אדם זולתם לעבר ולקדש אלא להם או ברשותם, ומשעה שבטלה דין בית דין הגדול שוב הדבר מסור ביד הגדול שבישראל, ואפילו בחוץ לארץ.

ב. ביאורי האחרונים ביישוב השגת הרמב"ן והסתירה בדברי הרמב"ם

ובאמת קושיא עצומה זו שמקשה הרמב"ן, יש להקשות על דברי הרמב"ם מיניה וביה, שהרי בהלכות קידוש החודש (פרק ה' הלכה א') כתב וז"ל כל שאמרנו מקביעות ראש החדש על הראייה ועיבור השנה מפני הזמן או מפני הצורך, אין עושין אותו אלא סנהדרין שבארץ ישראל או בית דין הסמוכים בארץ ישראל שנתנו להן הסנהדרין רשות וכו', אבל בזמן שאין שם סנהדרין בארץ ישראל אין קובעין חדשים ואין מעברין שנים אלא בחשבון זה שאנו מחשבין בו היום, עכ"ל. ועוד כתב שם (הלכה ג') וז"ל ומאימתי התחילו כל ישראל לחשב בחשבון זה, מסוף חכמי תלמוד בעת שחרבה ארץ ישראל ולא נשאר שם בית דין קבוע, אבל בימי חכמי משנה וכן בימי חכמי תלמוד עד ימי אביי ורבא על קביעת ארץ ישראל היו סומכין, עכ"ל. ומאידך כתב הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק י"ד הלכה י"ג) וז"ל ארבעים שנה קודם חרבן בית שני בטלו דיני נפשות מישאל אף על פי שהיה המקדש קיים, מפני שגלו הסנהדרין ולא היו שם במקומן במקדש, עכ"ל. הרי שהביא הרמב"ם עצמו כל מה שהזכיר הרמב"ן בהשגתו, ועל כרחנו לומר שסובר הרמב"ם דקושיא מעיקרא ליתא, ואין דברים אלו סותרים זה את זה.

והאחרונים כבר האריכו ביישוב שיטת הרמב"ם, וכתבו (ראה מגילת אסתר ולב שמח על ספר המצוות, בתחילת דבריהם) שאף לשיטת הרמב"ם אין צריך בית דין הגדול כולו לקדש החודש או לעבר השנה, אלא די בשלושה מתוך הבית דין לקדש החודש או שבעה כדי לעבר השנה וכמבואר בדברי הרמב"ם עצמו בהלכות סנהדרין (פרק ה' הלכה ו' ז'), ומקורו מדברי המשנה בריש מסכת סנהדרין (ב). ובדברי הגמרא שם (י:) וכן הוא במסכת ראש השנה (כה:).

ומה שכתב הרמב"ן בהשגתו שמארבעים שנה קודם חורבן הבית שפסקו הסנהדרין מלדון דיני נפשות מאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבית דין הגדול, הנה האחרונים חולקים בזה על הרמב"ן וכתבו (מגילת אסתר שם בא"ד ומה שהביא עוד מההוא דעבודה זרה, לב שמח שם בא"ד ואמנם מה שמתחזק, שו"ת מהרלב"ח קונטרס הסמיכה קונטרס השני בא"ד גם תשובת הקושיא הב') שאין דברי הרמב"ן מוכרחים, ויש לומר לשיטת הרמב"ם שרק לענין דיני נפשות בטלה הסנהדרין ארבעים שנה קודם החורבן, ומהטעם שכתבו התוספות (עבודה זרה ח: ד"ה מלמד) וז"ל דדרשינן כל זמן שסנהדרין גדולה במקומה כדין אצל מזבח אז שופטים תתן לך בכל שצריך לשפוט דיני נפשות, נסתלקו הם בטלו כל דיני נפשות, עכ"ל, אבל לענין שאר כל הדינים לא בטלה דין סנהדרין ולכן יכולים שפיר לקדש חדשים ולעבר שנים, וזהו שכתב הרמב"ם שקידשו בית דין את החודש על פי הראיה עד ימי אביי ורבא, משום שעד אז עדיין היה בית הגדול שבארץ ישראל קיים³.

ואפילו אם נאמר כדברי הרמב"ן שמארבעים שנה קודם החורבן מאותה שעה בטלו כל הדינין התלויין בבית דין הגדול, כבר כתב בשו"ת נפש חיה (סימן א', ד. ד"ה ומה שנראה לענ"ד) לבאר דברי הרמב"ם שכוונתו במה שכתב שצריך סנהדרין, אינה לדין סנהדרין שנהג בפני

3 ראה לשון הרלב"ח (שו"ת, קונטרס הסמיכה קונטרס השני בא"ד עוד כתב וז"ל ואני אומר) וז"ל ומה אנו צריכים לראיות, שהרמב"ן ז"ל בעצמו בכל הפעמים שהזכירו [רבי הלל הנשיא] באותה המצוה סימן קנ"ג כתב עליו שהוא נשיא, ואין נשיא בלא סנהדרים, ובימיו היו אביי ורבא, וכן כתב הר"ש צמח בפירוש האזהרות שלו, גם מהרמב"ן ז"ל בעצמו נראה שבימי אביי ורבא היו סנהדרים, שלא תפס על הרמב"ם שם אלא שגם שהיו סנהדרים בימי אביי ורבא שלא היה להם דין בית דין הגדול וכו', הרי מבואר בפירוש שהיו נשיא וסנהדרים בזמן אביי ורבא, עכ"ל, ועיין שם.

הבית, כי אם לבית הגדול שכל ישראל נמשכים אחריהם, והטעם לכך שאם נתיר לכל בית דין של שלושה מומחים לקדש חדשים ולעבר שנים, אם כן מה יעשה ישראל לדעה אימתית יהיה יום טוב ואימתית הוא יום כיפור ושביית עשור ואימתית החיוב 'ולקחתם לכם ביום הראשון', וזהו שכתב הרמב"ם שצריך בית דין הגדול שכל ישראל כפופים להם אף שאין להם דין סנהדרין, ולכן כל זמן שהיו נשיאים בארץ ישראל, עד זמנו של רבי הלל הנשיא, והיה כוחם על כל ישראל, עדיין היו יכולים לקדש חדשים ולעבר שנים.

יש שביארו באופן אחר, וז"ל מהר"י בירב (שו"ת סימן ס"ג, וכן בשו"ת מהרלב"ח קונטרס הסמיכה, אגרת הסמיכה בא"ד עוד ממקום אחר אביא לך ראייה), אלא כוונת הרמב"ם היא כך, שבזמן דאיכא סנהדרין הדבר מסור להם או לשלושה סמוכים הבאים מכחם, ואפילו אם נעקרו הסנהדרין, אם לא נפסקה שלשלת הסמיכה באין מכח הסנהדרין קרינן בהו, מפני שכשנותנין הסנהדרין רשות לסמוך הראשון, נותנין כח שיסמיכו לאחר והאחר לאחר עד סוף כל הדורות, ואם כן אפילו אותו האחרון מכח הסנהדרין בא, ולאפוקי שאם נפסקה שלשלת הסמיכה כמו שאירע בעונותינו וכו', ומפני זה כתב הרב שעד ימי אביי ורבא היו סמוכים על קביעות ארץ ישראל, שאותם הסמוכים שהיו באותו זמן היו באים מכח משה רבינו ע"ה, שעדיין לא נפסקה שלשלת הסמיכה, עד כאן, עכ"ל.

ענין ג

ביאור שיטת הרמב"ם בענין התנאים הנצרכים לקדש החודש על פי החשבון בזמן הזה

א. תנאי הרמב"ם לקידוש החודש על פי החשבון והשגת הרמב"ן

כתב עוד הרמב"ם בספר המצוות (מצוה קנ"ג), וז"ל ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים, אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד, אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ וכו', והידוע תמיד שבית דין הגדול אמנם היה בארץ ישראל, והם יקבעו חדשים ויעברו שנים בפנים המקובלים אצלם ובקבוצם גם כן. ובכאן שורש גדול מאד משרשי האמונה, לא ידעו ולא יתבונן במקומו אלא מי שדעתו עמוקה, וזה שהיונו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב, ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה, עכ"ל.

דברים דומים כתב הרמב"ם גם בספר הי"ד (הלכות קידוש החודש פרק ה' הלכה י"ג) וז"ל זה שאנו מחשבין בזמן הזה כל אחד ואחד בעירו ואומרין שראש חדש יום פלוני ויום טוב ביום פלוני, לא בחשבון שלנו אנו קובעין ולא עליו אנו סומכין, שאין מעברין שנים וקובעין חדשים בחוצה לארץ, ואין אנו סומכין אלא על חשבון בני ארץ ישראל וקביעתם, וזה שאנו מחשבין לגלות הדבר בלבד הוא, כיון שאנו יודעין שעל חשבון זה הן ובני ארץ ישראל סומכין אנו מחשבין לידע יום שקבעו בו בני ארץ ישראל איזה יום הוא, ובקביעת בני ארץ ישראל אותו הוא שיהיה ראש חדש או יום טוב, לא מפני חשבון שאנו מחשבין, עכ"ל.

העולה מדברי הרמב"ם, שבזמן הזה שאנו מקדשים החדשים על פי חשבון, צריך שיתקיימו אחד משני תנאים, שייעשה החשבון על ידי בית דין בארץ ישראל דוקא, ובחוצה לארץ אנו סומכים על קביעות החדשים והשנים שקבעו בארץ ישראל, ואם אין בית דין בארץ ישראל שיקבעו החדשים, אז אפשר לקבוע החדשים אף בחוץ לארץ, אבל דוקא על ידי בית דין שהוסמך בארץ ישראל.

ועל זה משיג הרמב"ן קשות, שבזמן הזה אין לנו בית דין סמוכין כלל, וכמו כן אין בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, ואם כן איך אנו קובעים חדשים ומעברים שנים על פי החשבון, וז"ל ובין בראייה בין בחשבון בזמן הרע הזה שאין בארץ ישראל סנהדרין ולא בית דין סמוכין כלל, ואין בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ, לא יועיל חשבוננו שום תועלת בשום פנים כפי דברי הרב, שכבר נעדר מארץ ישראל בית דין ואין שם כלל בית דין לקדש החודש ולעבר השנה, וכן מחוצה לארץ נעדר לגמרי בית דין שנסמך בארץ, עכ"ל⁴.

ודעת הרמב"ן עצמו בענין זה יתבאר להלן [ענין ד'], שסובר שבזמן הזה אין אנו יכולים לקבוע חדשים ולעבר שנים, ורבי הלל הנשיא שתיקן לנו החשבון של קביעת החדשים ועיבור שנים, הוא זה שקידש מראש את כל החדשים ועיבר כל השנים הראויות להתעבר עד ביאת הגואל, ונתבאר שם סברת מחלוקתו עם הרמב"ם.

ב. ביאורי מהר"י בירב ומהרל"ח ביישוב שיטת הרמב"ם

וביישוב שיטת הרמב"ם, הנה ידוע שיטת מהר"י בירב שרצה לחדש ענין הסמיכה בזמן הזה ולהחזיר עטרה ליושנה, וסמך עצמו על דברי הרמב"ם בהלכות סנהדרין (פרק ד' הלכה י"א) שכתב וז"ל נראין לי הדברים שאם הסכימו כל החכמים שבארץ ישראל למנות דיינים ולסמוך אותם הרי אלו סמוכים, ויש להן לדון דיני קנסות ויש להן לסמוך לאחרים, עכ"ל.

ומביא מהר"י בירב (שו"ת סימן ס"ג, וכן בשו"ת מהרל"ח קונטרס הסמיכה, אגרת הסמיכה בא"ד ועוד כתב הרמב"ן) ראייה לדבריו משיטת הרמב"ם בענין קידוש החודש, ובזה מיישב דבריו מהשגת הרמב"ן, וז"ל לכן אני אומר לתקן זה הקושי הגדול, שהרב [הרמב"ם] הולך לשטתו שהוא סובר שאם נתקבצו כל חכמי ארץ ישראל יכולין לסמוך מי שירצו, ועתה כשקובעים ואומרים יום פלוני הוא ראשי חדשים או יום פלוני הוא מועד, הוי ליה כאלו מסכימים כולם שחכמיהם יהיו סמוכים לענין קידוש החדש וקביעות המועדים, שיכולים הם לסמוך סמוך אחד לקצת דברים ולקצת דברים לא יהיה סמוך⁵, ובודאי שבענין כזה [של קביעת המועדים] אין שום חולק בכל ארץ ישראל, לא כחכמים ולא כהמון העם, שלא יסכימו שיהיו חכמיהם סמוכים לזה הענין, ואם תדקדק בלשון שכתב הרב [הרמב"ם] בספר המצות שלו, וזה לשונו ואני אוסיף לך ביאור, אלו חשבנו על דרך משל שבני ארץ ישראל יעברו מארץ ישראל, חלילה לאל

4 וראה בשו"ת מהרל"ח (קונטרס הסמיכה, קונטרס השני בא"ד עוד כתב וז"ל זהו מה שהשיב) לאחר שהביא השגתו זו של הרמב"ן, כתב וז"ל והקושיא הזאת היא כל כך חזקה שאי אפשר לחשוב בשום פנים שנעלמה מעיני הרמב"ם ז"ל, כי גם בימיו לא היו סמוכים לא בארץ ולא בחוץ לארץ, אלא שיש לומר בהכרח כי רוח אחרת היתה אתו וכונת דבריו אינה כפי מה שייחס לו הרמב"ן, עכ"ל.

5 מהר"י בירב רומז כאן לדברי הרמב"ם (הלכות סנהדרין פרק ד' הלכה ח') שכתב וז"ל ויש להן למנות כל מי שירצו לדברים יחידים, והוא שיהיה ראוי לכל הדברים, כיצד חכם מופלא שראוי להורות לכל התורה כולה יש לבית דין לסמוך אותו וליתן לו רשות לדון ולא להורות באיסור והיתר, או יתנו לו רשות באיסור והיתר ולא לדון דיני ממונות וכו', עכ"ל. וזהו שכתב מהר"י בירב בדעת הרמב"ם שיכולים לסמוך חכמים רק לענין קידוש החודש ועיבור שנים בלבד.

מלעשות זאת שהוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מהכל, ושלא יהיה שם בית דין ולא יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ וכו' עד כאן, משם מתבאר לך שמה שכתב שהוא הבטיח שלא ימחה אותה האומה מהכל וכו', נראה משם מה שכתבתי, ולמה לו להזכיר בני ארץ ישראל, לא הוה ליה להזכיר אלא הבית דין והחכמים, אלא ודאי הכוונה הוא שאף על פי שלא יהיה שם בית דין בפירוש, אנן סהדי מן הסתם שכל החכמים וכל ישראל מסכימים שיהו הראשים מהם סמוכים לענין קביעות החדשים ואף על פי שלא יפרשו, ובוה יתורצו כל הקושיות שעשה הרמב"ן על הרב ז"ל, עכ"ל.

אבל מהרלב"ח, שהיה בר פלוגתא דמהר"י בירב בענין הסמיכה וסובר שאין הסמיכה נוהגת בזמן הזה, מבאר (שו"ת מהרלב"ח קונטרס הסמיכה קונטרס השני בא"ד עוד כתב וז"ל זהו מה שהשיב) דברי הרמב"ם באופן אחר, ותיכן דבריו כי בקביעת החדשים ועבור השנים על ידי החשבון שבידינו היום יש שני דברים, האחד המצאת החכמה ההיא וחדוש כלליה ועיקריה וסידורם שעל פיהם יכולים לקבוע החדשים ולעבר השנים עד ביאת הגואל, השני הוא ההשתמשות בפועל באותם השרשים והכללים והקביעה בכל שנה ושנה על ידם, ולומר שהשנה הזאת היא פשוטה או מעוברת, ויום פלוני ממנו הוא ראש חודש פלוני, ויום פלוני מועד פלוני.

ומבאר הרלב"ח ששני דברים אלו אין אנו יכולים לעשותם בחוצה לארץ אף שחלוקים הם זה מזה בדינם, הדבר הראשון, שהוא המצאת החכמה וחידוש כל אותם הכללים, אפילו בארץ ישראל אין כח לעשותו ולחדשו אם לא יהיה מקובל בידם הלכה למשה מסיני או על ידי בית דין הגדול, ואילו הדבר השני, אף על גב דהוא חושבנא בעלמא ואין בו חכמה, ומזה הטעם יכולים לעשותו בארץ אפילו אותם שאינם סמוכים, אבל בחוצה לארץ אין יכולים לעשותו מטעמא דקרא (ישעיהו ב ג, מיכה ד ב) כי מציון תצא תורה וגו'.

ולכן אחר שחידשו בית דין הגדול החכמה והמציאו החשבון אשר על פיו אנו קובעים החדשים ומעברים השנים, שוב יכולים בני ארץ ישראל לקבוע החדשים ולעבר השנים בזמן הזה אף שאינם סמוכים, שמה שאמרו שצריך בית דין הגדול ודיינים סמוכים לקידוש החדש ועיבור השנה, זהו דוקא בקדוש החדש על פי הראיה, אבל לקדש על פי החשבון אינו צריך מומחים כלל דחושבנא בעלמא הוא. ומכל מקום בעיקר החשבון עצמו, כלומר המצאתו וחדושו, לזה אכן צריך בית דין הגדול כדברי הרב בספר המצוות, או הלכה למשה מסיני כדברי הרמב"ם בספר היד (הלכות קידוש החדש פרק ה' הלכה ב').

וזה שכתב הרמב"ם בספר המצוות וז"ל וזה, שהיותנו היום בחוצה לארץ מונים במלאכת העבור שבידינו ואומרים שזה היום ראש חדש וזה היום יום טוב, לא מפני חשבוננו נקבעו יום טוב בשום פנים, אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב, ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה וכו', עכ"ל, כוונתו כאן להמצאת החשבון וחידושו, ולזה אכן צריך בית הגדול, ועיין בדברי רלב"ח בפנים באורך.

ג. ביאור הרלב"ח בטעם שצריך סמוכים היכא שמקדש החדש בחוצה לארץ

והנה בבואנו לדייק בלשון הרמב"ם, נמצא שלשוננו נוטה יותר לביאורו של מהר"י בירב,

6 ומכל מקום כתב הרמב"ם, שבהעדר חכמים בארץ ישראל או אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, ויתבאר דבריו אלו להלן בפנים (אות ג).

שכדי לקבוע חדשים ולעבר שנים צריך חכמים סמוכין דוקא, שכתב בספר המצוות בתוך דבריו וז"ל ודע שהחשבון הזה שנמנה אותו היום ונדע בו ראשי החדשים והמועדים, אי אפשר לעשותו אלא בארץ ישראל לבד, אלא בעת הצורך ובהעדר החכמים מארץ ישראל, אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, עכ"ל. הרי משמע מלשון הרמב"ם שעל כל פנים צריך חכמים סמוכין כדי לקבוע חדשים ולעבר שנים, אלא שכאשר אין חכמים בארץ ישראל, אז בית דין הסמוך בארץ ישראל יכול לקבוע חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ.

אלא שהרלב"ח עצמו נשמר מזה, וכתב (שם) וז"ל עוד תנאי ג' (בקיודש החודש על פי החשבון בזמן הזה), והוא שאפילו יעדרו בני ארץ ישראל, חלילה לאל, ולא יהיה בית דין בארץ, אם יהיה בחוצה לארץ בית דין שנסמך בארץ גם אז יועיל חשבון בני חוצה לארץ, ולא מטעם שצריך הסמיכה במה שהיא סמיכה, אלא מטעם שכיון שנסמכו בארץ הרי הוא כאלו הקביעה על ידי חשבונם היתה בארץ ונתקיים הפסוק כי מציון תצא תורה, שכיון שסמיכתם של אלו הבית דין היתה בציון, רוצה לומר בארץ ישראל, הרי הוא כאלו תורת קביעת המועדות על ידם יצאה מציון, עכ"ל.

וביאור דבריו, דהנה כתב הרמב"ם בספר הי"ד (הלכות קידוש החודש פרק א' הלכה ח') וז"ל אין מחשבין וקובעין חדשים ומעברין שנים אלא בארץ ישראל שנאמר כי מציון תצא תורה ודבר ה' מירושלם, ואם היה אדם גדול בחכמה ונסמך בארץ ישראל ויצא לחוצה לארץ ולא הניח בארץ ישראל כמותו, הרי זה מחשב וקובע חדשים ומעבר שנים בחוצה לארץ, עכ"ל. וכתב הרמב"ם בספר המצוות שכן עשה רבי עקיבא כמו שהתבאר בתלמוד (ברכות סג., יבמות קכב.).

והתוספות (סנהדרין יא: ד"ה אין מעברין) הביאו מקור דין זה מדברי הירושלמי (שם, פרק א' הלכה א'), ביכולין לעבר בארץ ישראל [אז אין מעברין בחוצה לארץ], אבל בשאינן יכולין לעבר בארץ ישראל [מודים] שמעברין אותה בחוצה לארץ, ירמיה עיבר בחוצה לארץ, יחזקאל עיבר בחוצה לארץ, ברוך בן נריה עיבר בחוצה לארץ, ע"כ.

ולבאורה כל האי דינא צריך ביאור, שהרי מקור הדין שאין מקדשין חדשים ומעברין שנים בחוצה לארץ למדוה בגמרא (ברכות סג:) מהפסוק (ישעיהו ב ג, מיכה ד ב) כי מציון תצא תורה וגו', וכן למדוה (סנהדרין יא:) מהפסוק (דברים יב ה) לשכנו תדרשו ובאת שמה, ואם כן מאין ידעי ירמיה ויחזקאל וברוך, ואחריהם רבי עקיבא, שיכולים לקדש חדשים ולעבר שנים בחוצה לארץ היכא שלא הניחו אחריהם כמותם בארץ ישראל.

ועל זה כתב מהרלב"ח שהטעם שמועיל קידוש החודש בכהאי גוונא, הוא שמאחר והדיין נסמך בארץ ישראל, לכן אף כאשר מקדש החודש בחוצה לארץ הריהו נחשב כאילו יצאה ההוראה מציון, וכלשון הרלב"ח בזה, מטעם שכיון שנסמכו בארץ הרי הוא כאלו הקביעה על ידי חשבונם היתה בארץ ונתקיים הפסוק כי מציון תצא תורה, שכיון שסמיכתם של אלו הבית דין היתה בציון, רוצה לומר בארץ ישראל, הרי הוא כאלו תורת קביעת המועדות על ידם יצאה מציון, עכ"ל.

ולפי זה, אין מקום כלל לדייק מדברי הרמב"ם שצריך דיינים סמוכים, שמה שכתב הרמב"ם בלשונו ובהעדר החכמים מארץ ישראל אז אפשר לבית דין הסמוך בארץ ישראל שיעבר השנים ויקבע חדשים בחוצה לארץ, ע"כ, היינו דוקא בכהאי גוונא שמקדשים את החודש בחוצה לארץ, אז צריך בית דין שנסמך בארץ ישראל כדי שיקוימו דברי הפסוק כי מציון תצא

תורה וגו', אבל היכא שמקדשים את החודש בארץ ישראל, שוב אין צריך סמוכים כלל, וכדברי הרלב"ח. וכדבריו אלה של הרלב"ח כתב גם בספר קובץ על יד על הרמב"ם (הלכות קידוש החודש פרק א' הלכה ח') להגאון מוה"ר נחון טריביטש, וז"ל ונראה דכן הוא הדבר וכו', ואם הוא נסמך בארץ ישראל אזי באמת שפיר קרינן כי מציון וכו' ורשאי לעבר, עכ"ל, ועיין שם.

ד. מחלוקת האחרונים אם צריך בית דין סמוכין לקידוש החודש בזמן הזה, וכן אם צריך שיקדשוהו בפועל

על כל פנים, נתבאר לפנינו שני ביאורים בדעת הרמב"ם בענין קידוש החודש בזמן הזה, מהר"י בירב מבאר שאכן צריך בית דין סמוכין גם בזמן הזה כדי לקדש החודש על פי החשבון, והרמב"ם לשיטתו אזיל שאפשר להסמיך חכמים בזמן הזה, ולכן כאשר קובעים שיום פלוני הוא ראש חודש הוי ליה כאלו מסכימים כולם שחכמי ארץ ישראל יהיו סמוכים לענין קידוש החדש וקביעות המועדים, שהרי יכולים לסמוך חכם לענין דברים יחידים בלבד. אבל הרלב"ח חולק על דבריו וסובר שאין סמוכין בזמן הזה, ומבאר דברי הרמב"ם שאחר שקבעו בית דין הגדול אופן החשבון אשר על פיהם קובעים החדשים ומעברים השנים, שוב הוי חושבנא בעלמא וכל אחד יכול לעשות החשבון בעצמו אף אם אינו סמוך, ובלבד שיהיה בארץ ישראל. ומחלוקת זו שבין מהר"י בירב לבין מהרלב"ח מצינו גם בדברי הפוסקים שלאחריהם, שיש שהצריכו קידוש על פי בית דין גם בזמן הזה שמקדשים על פי החשבון, ויש שאמרו שאין צריך בית דין.

מזן החתם סופר בתשובה (יורה דעה סימן רל"ד) מביא לשון הרמב"ם בספר המצוות, וכתב וז"ל ומהפלא שכתב שהבטחנו בתורה שלא תכלה אומה זו, נראה מדבריו כי אלו חס ושלום לא יאשר שום ישראל בארץ ישראל, אפילו יהיה יושבים ישראל בחוצה לארץ, מיקרי כליון אומה חס ושלום אחר שאין לנו סמוכים ואי אפשר לקבוע חדשים ולעבר שנים, וסבירא ליה לרמב"ם דמה שחשבו הראשונים שנים וחדשים וקדשום, זה לא יועיל אלא כשעל כל פנים נשארו בארץ ישראל אפילו כורמים ויוגבים ישראל, אשר בהגיע זמן ועידן ההוא ואז הכורמים יקבעו מועדים על פי חשבון הקדמונים ההמה לפי מה שרואה בלוח ההיא ובסדר העיבור של כל שנה, ועל ידי זה מתקדשים המועדים בכל העולם, ואי לאו לא יועיל חשבון וקידוש הקדמונים, ושבטלה כל התורה חלילה ואין כאן אומה ישראלית חס ושלום, והיינו כליון אומה חס ושלום, אלא שהבטחנו יוצרנו שלא יהיה זה וכו', זהו כוונת הרמב"ם, עכ"ל.

הרי לפנינו שהחתם סופר סובר בדעת הרלב"ח, שבזמן הזה שאנו קובעים החדשים על פי החשבון, אין אנו צריכים שבית דין דוקא יקבעו החדשים, אלא כל עוד שיש מבני ישראל הגרים בארץ ישראל וקובעים חדשים ומעברים שנים על פי הלוח שבידם המסודר על פי החשבון שקבע רבי הלל הנשיא, בזה גופא נקבע החודש ונתעבר השנה בכל העולם כולו.

ומאידך, הגאון בעל נפש חיה האריך והרחיב בתשובה (סימן א', ושם ד: ד"ה ובה) בענין זה, וכיוון מדעתו הרחבה לדברי מהר"י בירב, שאף בזמן הזה צריך בית דין סמוכים לקדש חדשים ולעבר שנים, והרמב"ם לשיטתו שיכולים לסמוך בזמן הזה וכן שיכולים לסמוך לענין דברים יחידים בלבד, ולכן כיון שהסכימו כל ישראל לקדש חדשים ולעבר שנים על פי חשבון רבי הלל הנשיא, לענין זה הוי כסמוכין. ומאריך שם בביאור הענין במשא ומתן כדרכה של תורה, ומסיים תשובתו וז"ל על כן נראה לפי עניינת דעתי להלכה, דגם בזמן הזה צריכין בית דין לקדש חדשים בארץ ישראל ולעבר שנים, ומהראוי אשר המה יעשו לוח כל שנה מקביעת החדשים

המועדות וכו', וכאשר חפץ ה' בידינו יצליח ויהיה נועמו עלינו ויגמור עלינו לטובה, נראה שיושלח בכל שנה ושנה לוח מארצינו הקדושה על קידוש החדשים והשנים, ומציון תצא תורה ודבר ה' מירושלים, עכ"ל.

ובאבני נזר (אורח חיים סימן ש"י אות ג-ו, סימן ש"א אות ג-ה) בתשובה לבעל נפש חיה הסכים עמו בעיקר ביאורו בדברי הרמב"ם⁷, אלא שלדעתו אין צריך שיקדשו בית דין את החודש בפועל, וז"ל איברא דמה שסיים רום מעלת כבוד תורתו הרמה בתשובתו להלכה, וכן נראה לכאורה מלשון (הרלב"ח) [מהר"י בירב] שהעתקנו וכו', דגם בזמן הזה צריכין בית דין לקדש החדשים ולעבר השנים בארץ ישראל, לא נראה לי, שהרי הדבר מקובל דור אחר דור שאין קובעים כלל שום ראש חודש, והטעם בזה ברור אף לשיטת (הרלב"ח) [מהר"י בירב], כיון שהלכה למשה מסיני שבזמן שאין סנהדרין אין מקדשין רק על פי החשבון, ואם החשבון שיום שלשים ראש חודש אפילו יסכימו בית דין לעבר [החודש ולקדש יום שלושים ואחד] לא יועיל, וכמו שכתב רום מעלתו הטעם דאם כן מה נעשה אם בית דין אחד יאמרו לקדש ובית דין שני לעבר, וכן בעיבור שנים, אלא הלכה למשה מסיני שבזמן שאין נשיא שכל ישראל כפופים תחתיו אי אפשר לקדש ולעבר כי אם על פי חשבון, וממילא הכל יקדשו ביום אחד, עכ"ל.

ועל כן מבאר האבני נזר, שכשם שאמרו במשנה (ראש השנה כד.) רבי אלעזר ברבי צדוק אומר אם לא נראה [הלבנה] בזמנו [ביום השלושים] אין מקדשין אותו שכבר קידשוהו שמים, הכי נמי בזמן הזה כיון שעל פי החשבון הוי יום מסוים ראש חודש, ביום השלושים או ביום השלושים ואחד, הרי מקדשים אותו בבית דין של מעלה. ואף מה שכתב מהר"י בירב שבקביעת החודש על פי החשבון הוי כאילו הסכימו שחכמי ארץ ישראל יהיו סמוכים לענין קידוש החדש וקביעות המועדות, אין הכוונה שצריך שחכמי ארץ ישראל יקדשו החודש בפועל, אלא שמאחר ובית דין של מטה הם שצריכים לקדש החדשים ולקבוע המועדות וכדברי חכמינו ז"ל (ברכות מט.) ישראל הוא דקדישנהו לזמנים, לכן אי אפשר לומר שיתקדש החודש בבית דין של מעלה אלא אם כן ראוי הוא להתקדש בבית דין של מטה, ולכן כתב הרמב"ם שאם אין בית דין בארץ ישראל אין החשבון מועיל כלום, אבל ברור שאין בית דין של מטה מקדשים החודש בפועל.

ואולם ביאור האבני נזר דחוק במשמעות לשון הרמב"ם, ומפשטות לשון הרמב"ם נראה שצריך שבית דין בארץ ישראל יקבעו החדשים ויעברו השנים בפועל, שכתב וז"ל אלא מפני שבית דין הגדול שבארץ ישראל כבר קבעוהו זה היום ראש חודש או יום טוב, ומפני אמרם שזה היום ראש חדש או יום טוב יהיה ראש חדש או יום טוב, בין שהיתה פעולתם זאת בחשבון או בראיה, עכ"ל, ולא הזכיר הרמב"ם בדבריו כלום שקידשוהו שמים.

7 יש להעיר בדברי האבני נזר שם (אות ג) וז"ל והנה אני רואה שהדבר ספק אצל כבוד תורתו, ואם ספקות שלו כך כו', כי כוון בזה לדעת הרלב"ח בקונטרס הסמיכה, ומעתיק שם דברי הרלב"ח, ועיין שם ובכל התשובה, וכן בתשובה שלאחריה, שמייחס דברים אלו להרלב"ח. והדבר מפליא, שהרי אבני נזר העתיק שם דברי מהר"י בירב המובא בתשובת מהרלב"ח, שהעתיק שם הרלב"ח בתחילת קונטרס הסמיכה תשובת מהר"י בירב (ומשם הועתק לשו"ת מהר"י בירב סימן סג), ומהרלב"ח חולק על דברי מהר"י בירב וסובר שאין סמיכה בזמן הזה ומבאר דברי הרמב"ם באופן אחר, כמובא בדברינו בפנים [אות ב' ג'], וכל מה שהביא באבני נזר בשם הרלב"ח בתשובתו אלו אינם אלא דברי מהר"י בירב.